

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Стаття присвячена аналізу особливостей об'єктів інтелектуальної власності в позицій управління. Досліджено взаємозв'язок інтелектуального капіталу, нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності. Розглянуто зміст, принципи та підходи до управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві.

The article is devoted to analysis of peculiarities of the intellectual property's objects from a position of management. Correlation between intellectual capital, intangible assets and intellectual property's objects is investigated. The nature, principles and approaches to management of enterprise intellectual property's objects are considered.

Ключові слова: інтелектуальна власність, нематеріальні активи, менеджмент.

Keywords: intellectual property, intangible assets, management

В сучасних умовах економічне середовище зазнає фундаментальних трансформацій. Формування основ постіндустріального суспільства кардинально змінює структуру продуктивних сил та систему економічних відносин. Значний вплив на результати діяльності економічних суб'єктів починає здійснювати глобалізація, внаслідок чого вітчизняні підприємства вимушені вступати у економічне суперництво із іноземними компаніями за національні ринки збуту. Усе це вимагає від суб'єктів господарювання активного пошуку шляхів стимулювання збуту продукції, підвищення ефективності виробництва та управління фінансово-господарською діяльністю підприємства з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства як на національному, так і на міжнародних ринках.

Як засвідчують результати досліджень відомих іноземних та вітчизняних економістів, в умовах переходу до постіндустріальної економіки ключовим фактором конкурентоспроможності підприємства стає інтелектуальний капітал, здатністю впроваджувати інновації, а також оптимальним чином поєднувати кваліфікований персонал з інвестиціями у об'єкти інтелектуальної власності. Об'єкти інтелектуальної власності як складова нематеріальних активів підприємства можуть використовуватися у будь-яких сферах економічної діяльності. Їх застосування забезпечує виробництво інноваційної продукції, збільшення обсягів продажу продукції, зниження її собівартості і, відповідно, підвищення рентабельності підприємницької діяльності. Крім того, використання об'єктів інтелектуальної власності дозволяє нарощувати та ефективно використовувати ділову репутації підприємства, оптимальним чином керувати його діяльністю, у повній мірі використовувати потенціал накопиченого підприємством людського капіталу.

У той час, як у структурі капіталу європейських та американських підприємств частка нематеріальних активів сягає 50%, а в Японії – 60%, в Україні частка нематеріальних

активів не перевищує 1%. Поряд із цим, вітчизняні підприємства, які володіють об'єктами інтелектуальної власності, на жаль не в змозі ефективно ними керувати, що знижує їх економічний потенціал і дестабілізує фінансово-господарський стан. Це пов'язано із тим, що вітчизняна економіка має індустріальне спрямування, і основним об'єктом привласнення в Україні виступає промисловий капітал. Тому керівники вітчизняних підприємств звикли здійснювати управління матеріальним капіталом – основними засобами, нерухомим майном. Водночас, до об'єктів інтелектуальної власності, завдяки їх нематеріальній природі, не можуть бути застосовані традиційні підходи до управління. Таким чином, незначна частка об'єктів інтелектуальної власності у структурі капіталу вітчизняних підприємств з одного боку, і необхідність підвищення конкурентоздатності національної економіки – з іншого, обумовлюють актуальність проблеми дослідження особливостей управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві.

Сутність, функції та роль інтелектуальної власності у діяльності підприємства були широко висвітлені в економічній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Д. Белла, П. Дракера, Т. Стюарта, Е. Брукінга, М. Мелоуна, Ф. Фукуями, В. Базиловича, П. Цибульова, А. Чухна та ін. Водночас, питання, пов'язані із дослідженням особливостей управління об'єктами інтелектуальної власності в умовах вітчизняної економіки, на наш погляд, вивчені та висвітлені недостатньо.

Мета даної статті полягає у дослідженні сутності, принципів та етапів управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємствах в умовах економічної трансформації. Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на вивчення змісту та особливостей інтелектуальної власності як об'єкту управління; дослідження принципів та підходів до управління об'єктами інтелектуальної власності; аналіз основних етапів управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві.

Об'єкти інтелектуальної власності на сьогодні використовуються не лише у високотехнологічних галузях виробництва. В умовах постіндустріального суспільства вони перетворюються на необхідну складову капіталу будь-якого підприємства і визначальний фактор його конкурентоспроможності.

Об'єкти інтелектуальної власності є складовою нематеріальних активів підприємства, які, у свою чергу, є елементом більш складної економічної категорії – інтелектуального капіталу.

В 1969 р. представник інституціоналізму Джон Кеннет Гелбрейт вперше використав термін «інтелектуальний капітал». Він визначає його як щось більше, ніж чистий капітал працівника, який включає певну інтелектуальну діяльність.

Один із основоположників теорії інтелектуального капіталу Томас Стюарт, визначає його як сукупність знань персоналу підприємства, які забезпечують його конкурентоспроможність. Як стверджує науковець, інтелектуальний капітал – це інтелектуальний матеріал, що включає знання, досвід, інформацію, інтелектуальну власність і бере участь в створенні цінностей. Інтелектуальний капітал є колективною розумовою енергією, що включає у тому числі організаційну структуру підприємства,

застосовувані ним інформаційні технології і ділову репутацію підприємства. Таким чином, інтелектуальний капітал забезпечує не лише конкурентну позицію підприємства на ринку, а й генерує прибуток. На думку Т. Стюарта зазначений вид капіталу існує у формі динамічної системи знань, що виростає навколо певної задачі, людини чи підприємства, і, водночас, як інструменти, за допомогою якого можна збільшити сукупність знань. В структурі інтелектуального капіталу Т. Стюарт виокремив людський, структурний та споживчий капітал.

У 1997 р. Л. Едвінсон разом з Майклом Мелоуном запропонував наступне визначення даної категорії: інтелектуальний капітал – породжена людськими знаннями сукупність структурних елементів, що визначають приховані джерела цінності, здатні наділяти компанію нетрадиційно високою оцінкою. До складу інтелектуального капіталу науковці включили усі види економічних ресурсів, що не підлягають традиційним методам оцінки: людський та структурний капітал, який у свою чергу складається із клієнтського капіталу та організаційного капіталу, що включає інноваційний та процесний капітал [1, с.65].

Британська дослідниця Енні Брукінг визначає інтелектуальний капітал як нематеріальні активи компанії, які посилюють її конкурентні переваги і без яких компанія не може існувати. На її думку складовими інтелектуального капіталу є: людські активи, об'єкти інтелектуальної власності, активи інфраструктури та ринкові активи. До категорії людських активів Е. Брукінг відносить сукупність знань працівників, їх творчих здібностей, навичок, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських здібностей. Під ринковими активами Е. Брукінг розуміє цінності, пов'язані з обмінними операціями, що визначають становище фірми на ринку (торгові марки, фірмове найменування); під активами інфраструктури – технології, методи і процеси, які уможливають роботу компанії (філософію управління, фінансову структуру, бази даних); під людськими активами – інтелектуальні активи, які використовуються компанією (знання, уміння, навички персоналу).

Дж. Кендрік виділяє у складі сукупного капіталу підприємства уречевлений та нематеріальний капітал. Науковець зазначає, що нематеріальний капітал не маючи матеріальної форми втілюється в уречевленому капіталі, підвищуючи його вартість і продуктивність. Нематеріальний капітал на його думку включає знання індивідів, накопичені завдяки інвестиціям в освіту, та результати наукових досліджень. Нематеріальний капітал бере участь у виробництві товарів безпосередньо у якості фактора виробництва, або використовується для виробництва засобів праці.

Академік НАН України А.А. Чухно зазначає, що до складу інтелектуального капіталу входять невіддільні від людини знання, а також об'єктивні умови застосування цих знань для підвищення конкурентоспроможності та ефективності компанії. На думку науковця, в його структурі слід виділяти людський та технологічний капітал, який є сукупністю науково-технічних та управлінських структур. Інтелектуальний капітал акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та

інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, комунікації, організаційну структуру, інформаційні мережі.

На наш погляд, доцільно сформулювати наступне визначення інтелектуального капіталу: інтелектуальний капітал – сукупність результатів інтелектуальної діяльності, що в результаті авансування у виробництво забезпечує створення нової вартості, дозволяє підвищити продуктивність господарської діяльності, отримати додатковий прибуток і забезпечити конкурентну позицію на ринку. Особливістю інтелектуального капіталу є те, що його використання зумовлює створення нових інтелектуальних продуктів, носіїв додаткової вартості, які втілюються у нових знаннях, навичках, інноваційних споживчих товарах та засобах виробництва. При цьому, інтелектуальний капітал є сукупністю двох елементів: нематеріальних активів, які можуть бути ідентифіковані, оцінені і здійснювати господарський обіг (об'єктів інтелектуальної власності); нематеріальних авуарів які важко виокремити, оцінити і які не можуть бути відчужені від підприємства, а тому можуть здійснювати господарський оборот лише у складі цілісного майнового комплексу підприємства (знання і навички персоналу, ділова репутація, канали збуту тощо). У відповідності до класифікації Л. Едвінсона та М. Мелоуна нематеріальні активи утворюють інноваційний капітал, а нематеріальні авуари – людський, клієнтський та процесний капітал.

Відповідно до норм вітчизняного законодавства нематеріальні активи – це немонетарні цінності, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані та використовуються підприємством у власній діяльності з метою отримання прибутку. Нематеріальні активи підрозділяються на наступні групи [2]:

- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- права користування майном (право користування земельною ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торгові марки, комерційні (фірмові) найменування, географічні позначення);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау);
- авторське право та суміжні права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, бази даних, виконання, фонограми, відеограми, передачі мовлення);
- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Не визнаються нематеріальними активами витрати на дослідження; витрати на підготовку і перепідготовку кадрів; витрати на рекламу та просування продукції на ринок; витрати на створення, реорганізацію та переміщення підприємства або його

частини; витрати на підвищення ділової репутації підприємства, вартість видань і витрати на створення торгових марок.

Придбані підприємством нематеріальні активи зараховуються на баланс за первісною вартістю, яка складається з ціни придбання, мита, непрямих податків та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням та доведенням до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням. Фінансові витрати не включаються до первісної вартості нематеріальних активів, придбаних (створених) повністю або частково за рахунок позикових коштів.

Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством. При цьому, нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання амортизації не підлягають. Метод амортизації нематеріального активу обирається підприємством самостійно, виходячи з умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

З шести груп нематеріальних активів три групи належать до об'єктів інтелектуальної власності. Сам термін «інтелектуальна власність» був вперше застосований у Конвенції про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності в 1967 р. В економічному аспекті інтелектуальну власність можна визначити як систему соціально-економічних відносин, які виникають з приводу привласнення результатів інтелектуальної діяльності людини та їх комерціалізації. За родовими ознаками усі об'єкти інтелектуальної власності поділяються на чотири групи:

1. Об'єкти авторського і суміжних прав. До об'єктів авторського права належать: літературні письмові твори різноманітного характеру; усні твори (виступи, лекції, промови); музичні твори; драматичні, хореографічні та інші твори для сценічного показу; твори образотворчого мистецтва; твори архітектури і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; комп'ютерні програми; бази даних; аудіовізуальні твори; карти, плани та креслення; похідні та складені твори.

До категорії похідних відносяться твори, які є творчою переробкою вже існуючих творів (анотація, адаптація, аранжування, обробка) або їх творчим перекладом. До складених творів належать збірники творів, фольклору, енциклопедії, антології за умови, що вони є результатом творчої праці у сфері добору або упорядкування змісту без порушення авторських прав на твори.

До об'єктів суміжних прав належать фонограми та відеограми, виконання літературних, драматичних, музичних, хореографічних та інших творів, а також програми організації ефірного мовлення.

Особливостями об'єктів авторського та суміжних прав є те, що вони належать до результатів мистецько-літературної інтелектуальної діяльності; реєстрація об'єктів авторського та суміжних прав є не обов'язковою, оскільки право інтелектуальної власності на зазначені об'єкти виникає з моменту їх створення; майнові права на зазначені об'єкти захищаються державою протягом тривалого терміну; авторське

право та суміжні права поширюються лише на форму вираження твору і не охоплює ті ідеї, концепції та принципи, що знайшли відображення у творі; умовою правового захисту є оригінальність, а не новизна твору; захист надається незалежно від мистецького рівня та художньої цінності твору.

2. Об'єкти промислової власності. До зазначеної групи належать:

Винахід – результат інтелектуальної діяльності людини в сфері технології, що має винахідницький рівень, є новим і промислово придатним.

Корисна модель (малий винахід) – результат інтелектуальної діяльності людини в сфері технології, що є новим і промислово придатним.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання (дизайну), що є новим і промислово придатним.

Компонування інтегральних мікросхем – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними, що є оригінальним і промислово придатним.

Особливостями об'єктів промислової власності є те, що вони належать до результатів науково-технічної інтелектуальної діяльності людини; реєстрація об'єктів промислової власності є обов'язковою; майнові права на об'єкти промислової власності захищаються державою протягом відносно короткого терміну; вони мають бути придатними до використання у промисловості або іншій галузі суспільного виробництва; поряд із засобами індивідуалізації, вони утворюють основну частину нематеріальних активів підприємств; об'єкти промислової власності можуть втілюватися у площинних чи об'ємних формах, продуктах або процесах.

3. Засоби індивідуалізації (комерційні позначення). До них належать:

Товарний знак – позначення (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори) або комбінація позначень, які дозволяють вирізнити товари і послуги одних виробників серед інших.

Комерційне (фірмове) найменування – позначення (слова, літери, цифри) або комбінація позначень, що дозволяють вирізнити одного суб'єкта господарювання з-поміж інших та не вводять в оману споживачів щодо сфери його діяльності.

Географічне позначення – сукупність назви і географічного зазначення місця походження товару, що прямо або опосередковано вказують на місце виробництва або походження товару, який має певні якості, репутацію або інші ознаки, зумовлені характерними для певного регіону природними умовами чи людським фактором.

Особливостями комерційних позначень є те, що вони в прямому розумінні не належать до результатів інтелектуальної діяльності людини, оскільки їх вартість визначається не творчим внеском, мистецьким або технічним рівнем твору, а діловою репутацією підприємства або регіону; реєстрація засобів індивідуалізації переважно є обов'язковою; майнові права на засоби індивідуалізації захищаються державою безстроково; право інтелектуальної власності на зазначені об'єкти не передбачає виникнення немайнових права; вони зменшують невизначеність, виконують інформаційну функцію; не підлягають захисту комерційні позначення, які не мають розрізняльної здатності, складаються з

позначень, що є загальноновживаними як позначення товарів і послуг певного виду, або вводять споживача в оману.

4. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. До них належать:

Наукове відкриття – встановлення невідомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Раціоналізаторська пропозиція – визнана юридичною особою пропозиція фізичної особи, що містить технічне або організаційне рішення у будь-якій сфері економічної діяльності і стосується матеріального об'єкта або процесу.

Сорти рослин, породи тварин.

Комерційна таємниця – відомості технічного, виробничого, комерційного, організаційного характеру, що є в цілому чи в певній формі або сукупності складових невідомими для осіб, які звичайно мають справу з відповідним видом інформації, у зв'язку з чим набувають комерційної цінності та стають предметом заходів щодо збереження секретності.

Ноу-хау – знання та досвід у науковій, технічній, адміністративній, виробничій сфері, які практично застосовуються в діяльності підприємства, не є загальним надбанням та мають комерційну цінність.

Окрім специфічних особливостей, властивих окремим групам, усі об'єкти інтелектуальної власності характеризуються рядом загальних ознак:

- об'єкти інтелектуальної власності є нематеріальними за своєю природою, хоча зазвичай і зберігаються на матеріальному носії;
- внаслідок нематеріального характеру вони є невідчужуваними, тому в рамках розпорядження відчужується не об'єкт, а права на нього;
- обов'язковою умовою надання захисту об'єктам інтелектуальної власності (ІВ) є їх новизна (оригінальність), а також їх втілення у певній об'єктивній, доступній оточуючим, формі (цифровій, усній, текстовій, об'ємній, звуковій, візуальній);
- об'єкти інтелектуальної власності є результатом мистецької, наукової, літературної або технічної інтелектуальної діяльності людини і тому завжди мають творчий характер;
- первинним власником прав на об'єкти ІВ завжди є фізична особа;
- об'єкти ІВ завдяки нематеріальній природі легко тиражуються та поширюються і тому вимагають додаткового правового, технічного та організаційного захисту;
- витрати на їх створення значно перевищують витрати на тиражування;
- право інтелектуальної власності має виключний характер тобто виникає на основі закону, а не внаслідок цивільних угод;
- право ІВ обмежене в часі та просторі, тобто захищається протягом визначеного терміну і на визначеній території;
- переважна частина об'єктів ІВ вимагає державної реєстрації для ефективного захисту майнових прав на них;
- об'єкти ІВ є невичерпними, тобто вони не зношуються і не втрачають властивостей внаслідок тривалого використання. Водночас, вони підлягають моральному зносу і можуть

втрачати актуальність внаслідок науково-технічного прогресу;

- об'єкти ІВ в складі нематеріальних активів підлягають амортизації;
- об'єкти інтелектуальної власності підлягають вартісній оцінці, хоча точно визначити їх ринкову вартість практично неможливо;
- об'єкти ІВ є складовою інтелектуального капіталу підприємства і в сучасних умовах забезпечують його конкурентоспроможність;
- один і той же об'єкт ІВ може одночасно використовуватися різними і територіально розосередженими суб'єктами;
- об'єкти ІВ зазвичай використовуються протягом тривалого терміну;
- доволі важко точно оцінити майбутні доходи від використання об'єктів інтелектуальної власності;
- об'єкти ІВ характеризуються нижчою ліквідністю у порівнянні з іншими видами активів підприємства, їх цінність зазвичай носить відносно суб'єктивний характер;
- гранична норма заміщення об'єктів ІВ іншими видами активів у структурі капіталу підприємства прямує до нуля;
- власність на об'єкти ІВ прямо не пов'язана із власністю на матеріальні об'єкти, в яких вони втілюються.

Розглянуті вище характерні риси об'єктів інтелектуальної власності перетворюють їх на особливий об'єкт управління, до якого важко застосувати традиційні методи та інструменти менеджменту. У той же час, зважаючи на їх визначальний вплив на фінансово-господарську діяльність підприємства, та принципову роль у забезпеченні його конкурентоспроможності, об'єкти ІВ потребують ефективного управління.

Управління об'єктами ІВ можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на ефективну комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів підприємства з метою підвищення його ринкової капіталізації, рентабельності і конкурентоздатності.

Мета управління об'єктами ІВ – збільшення їх ринкової вартості, а також підвищення прибутковості їх використання у господарській діяльності і перетворення у головну конкурентну перевагу підприємства. Серед завдань управління виділяють: – реєстрація і захист прав на об'єкти ІВ; – облік і амортизація об'єктів ІВ; – контролінг витрат на комерціалізацію об'єктів ІВ та її фінансових результатів; – управління ризиками, зумовленими використанням об'єктів ІВ; – підтримка ліквідності об'єктів ІВ в складі активів підприємства; – прискорення оборотності нематеріальних активів; – підтримка безперервного господарського обороту об'єктів ІВ протягом усього життєвого циклу.

В практиці управління застосовуються кілька підходів до управління ресурсами підприємства:

1. Традиційний функціональний підхід передбачає аналіз потреб підприємства з позицій сукупності функцій, які треба реалізувати для їх задоволення. Після ідентифікації функцій визначається декілька альтернативних об'єктів для їх виконання. В результаті аналізу обирається об'єкт, що забезпечує мінімізацію сукупних витрат в розрахунку на одиницю його фінансового результату. Управління здійснюється за наступною логічною

послідовністю: потреби – функції – показники результативності використання об'єкту – модифікація структури системи управління – реалізація управлінських рішень. Зазначений підхід передбачає абстрагування від особливостей різних об'єктів управління і ґрунтується на диференціації бізнес-процесів підприємства за їх функціями (логістика, виробництво, збут тощо). Недоліком підходу є неврахування проблеми узгодження різних функцій в рамках підприємства, як цілісного господарського комплексу.

2. Процесний підхід передбачає комплексний аналіз взаємопов'язаних функцій і їх поєднання в рамках бізнес-процесів. В межах зазначеного підходу процес розглядається як сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, що у відповідність з певною технологією трансформує входи процесу на виходи, що мають цінність для споживача. Управління процесами передбачає планування показників процесів зверху до низу та звітність у зворотному напрямку. Суб'єкт управління визначається як власник процесу. Зазначений підхід виділяє три групи процесів: трансфункціональні процеси, що охоплюють декілька функціональних підрозділів організації; інтерфункціональні процеси та підпроцеси, які реалізуються в рамках одного функціонального підрозділу; операції (функції) базового рівня декомпозиції процесів, що зазвичай реалізуються одним працівником. До виходів процесу відносять сировину, матеріали, документацію, інформацію тощо. До виходу процесу відноситься матеріальний або нематеріальний продукт, що є результатом реалізації процесу і призначений для збуту або внутрішнього використання.

3. Системний підхід передбачає аналіз підприємства як цілісного комплексу взаємозв'язаних елементів – підрозділів, функцій підсистем та процесів. Організація розглядається як відкрита система, що активно взаємодіє із оточуючим середовищем і на яку впливає ціла система екзогенних чинників. Система володіє такими характеристиками як: енергія, матерія, зв'язки із зовнішнім середовищем, вхід і вихід системи, мета і завдання, підсистема зворотного зв'язку, активатори та дезактиватори, протиріччя, структура. Відкрита система повинна постійно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі з метою забезпечення ефективного функціонування. У розвитку відкритих систем розрізняють два етапи. Перший стаціонарний етап характеризується відносною незмінністю, протягом цього етапу не відбувається принципових якісних змін в стані системи. Під впливом зовнішніх чинників або внаслідок розвитку внутрішніх протиріч система виходить із стаціонарного стану і у її розвитку настає новий кризовий етап, що характеризується порушенням внутрішньої рівноваги. Кризовий стан зумовлює зниження ефективності функціонування системи внаслідок чого вона починає втрачати енергію. Із кризового стану система може вийти лише в один із двох якісно нових рівноважних станів: деструктивний, коли у системі знижується рівень впорядкованості; конструктивний, коли система переходить у якісно новий стійкий стан із більш високим рівнем організації.

4. Ситуаційний підхід передбачає аналіз підприємства у контексті впливу на нього ситуацій – сукупності конкретних обставин, які визначають умови функціонування підприємства протягом конкретного періоду часу. впливають на організацію в цей конкретний час. Відповідно, систему управління підприємства потрібно будувати таким чином, щоб вона була в змозі оперативно реагувати на ситуації і ліквідувати їх негативний

вплив, використовуючи при цьому ті переваги, які надає підприємству конкретна ситуація. Таким чином, у менеджменту неможливо використовувати стандартні шаблони управлінських стратегій та рішень. Потрібно постійно аналізувати ситуації, виокремлювати ситуаційні зміни і розробляти щодо них відповідні управлінські рішення. Завдання ситуаційного підходу полягає у встановленні зв'язку між конкретними прийомами й концепціями управління з одного боку, і конкретними ситуаціями – з іншого.

Аналіз змісту зазначених вище підходів дозволяє зробити висновок про те, що жоден із них дозволяє ефективно управляти об'єктами інтелектуальної власності із врахуванням їх специфічних властивостей. Функціональний підхід не враховує роль об'єктів ІВ у формуванні конкурентоздатності підприємства; процесний – зосереджується на оцінці показників ефективності використання об'єктів ІВ і не враховує особливостей їх захисту, амортизації і комерціалізації; системний та ситуаційний підходи – акцентують увагу на загальній стратегії управління підприємством і врахуванні впливу зовнішніх факторів.

На нашу думку, необхідним є розробка нового **об'єктно-орієнтованого підходу** до управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві на основі синтезу системного та ситуаційного. Він передбачає формування комплексної стратегії управління об'єктами ІВ з врахуванням поточних, оперативних та довгострокових цілей підприємства, адаптацію системи управління до змін у зовнішньому середовищі, врахування загальних рис та специфіки окремих груп об'єктів інтелектуальної власності. Зазначений підхід ґрунтується на наступних принципах:

- підпорядкування завдань управління об'єктами ІВ загальним цілям стратегічного управління підприємством;
- належне фінансове, кадрове та інформаційне забезпечення процесу комерціалізації та управління господарським оборотом об'єктів ІВ;
- оптимальне поєднання централізації та децентралізації в рамках системи управління об'єктами інтелектуальної власності;
- розробка чітких, зрозумілих і обґрунтованих оперативних, стратегічних планів управління об'єктами ІВ, відповідних бюджетів та кошторисів;
- стимулювання та підтримка персоналу підприємства у розробці об'єктів інтелектуальної власності (винаходів, ноу-хау, раціоналізаторських пропозицій, корисних моделей тощо);
- управління об'єктами ІВ в рамках комплексної стратегії формування і розвитку інтелектуального капіталу підприємства;
- системний підхід до формування людського капіталу як необхідної складової управління об'єктами інтелектуальної власності та головної передумови їх ефективної комерціалізації;
- використання управління часом в рамках розробки та впровадження у виробництво об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві;
- постійний моніторинг економічної ефективності комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;
- дотримання пріоритету організаційної структури підприємства та структури його

нематеріальних активів над функціями управління;

- застосування комплексних підходів до оцінки об'єктів інтелектуальної власності з метою визначення їх ринкової вартості;

- чітка ієрархія системи управління об'єктами ІВ у поєднанні із розподілом повноважень та відповідальності серед різних підрозділів;

- підтримка постійного зворотного зв'язку між системою управління і процесами комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності з постійним коригуванням оперативних та стратегічних планів у відповідності до існуючих ситуацій;

- постійний і всеохоплюючий захист об'єктів ІВ з використанням правових механізмів, технічних засобів та організаційних підсистем;

- врахування специфічних властивостей різних груп об'єктів ІВ під час аналізу, оцінки, обліку, планування та реалізації заходів щодо їх господарського використання та інших форм комерціалізації;

- активне використання об'єктів ІВ в рамках інновацій в усіх сферах діяльності підприємства: логістика, виробництво, збут, управління;

- постійна орієнтація під час планування комерціалізації об'єктів ІВ на потреби ринку, а також нові можливості та перспективи, що пов'язані із використанням у господарській діяльності об'єктів ІВ;

- гнучкість системи управління, що передбачає безперервний моніторинг та адаптацію до змін у зовнішньому середовищі.

Процес об'єктно-орієнтованого управління інтелектуальною власністю на підприємстві охоплює ряд етапів:

1. Аналіз фінансового-господарського стану підприємства, зовнішнього середовища, потреб ринку, перспектив та потенційних можливостей підприємства у сфері використання об'єктів інтелектуальної власності. Техніко-економічне обґрунтування необхідності інвестицій у об'єкти ІВ з метою їх залучення до господарського обороту;

2. Інвентаризація існуючих на підприємстві об'єктів інтелектуальної власності. Формування реєстру об'єктів ІВ [3];

3. Комплексна оцінка об'єктів інтелектуальної власності, постановка на облік, відображення у складі нематеріальних активів підприємства;

4. Аналіз необхідності, вибір форм та методів захисту об'єктів ІВ. Реєстрація прав на існуючі об'єкти інтелектуальної власності;

5. Створення організаційної структури управління та розробка комплексної системи захисту об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві;

6. Вибір конкурентної стратегії у сфері комерціалізації та використання об'єктів інтелектуальної власності: силової (віолентної); сегментної (патієнтної); адаптивної (комутантної); новаторської (експлерентної).

7. Планування процесу комерціалізації об'єктів ІВ, розробка бюджетів, поточних, оперативних та стратегічних планів;

8. Визначення потреби у залученні до господарського обороту нових об'єктів ІВ. Аналіз можливості придбання прав на об'єкти ІВ, визначення необхідності розробки об'єктів ІВ на

підприємстві власними силами;

9. Акумулявання відповідних фінансових ресурсів, інтелектуального та людського капіталу, необхідних для створення та використання об'єктів ІВ;

10. Проектування та безпосередня розробка об'єктів ІВ;

11. Комерціалізації об'єктів ІВ шляхом використання у господарській діяльності підприємства або в рамках трансферу технологій та ліцензування;

12. Поточне управління господарським оборотом об'єктів ІВ, що передбачає управління амортизацією та життєвим циклом об'єктів ІВ, облік операцій з об'єктами ІВ, поточний захист, управління ризиками та ліквідністю об'єктів ІВ;

13. Постійний моніторинг та всебічний аналіз ефективності використання та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;

14. Адаптація системи управління об'єктами ІВ у відповідності до існуючої економічної кон'юнктури та результатів аналізу ефективності їх комерціалізації.

Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що об'єкти інтелектуальної власності у складі інтелектуального капіталу підприємства відіграють принципову роль у забезпеченні його конкурентоспроможності в умовах становлення постіндустріального суспільства. Об'єкти інтелектуальної власності володіють цілим комплексом специфічних ознак та характеристик, які перетворюють їх на особливий об'єкт управління, до якого не можуть бути застосовані традиційні підходи та концепції менеджменту. Лише використання об'єктно-орієнтованого підходу до управління інтелектуальною власністю на підприємстві дозволить у повній мірі реалізувати ті конкурентні переваги, які надає інтелектуальний капітал суб'єктам господарювання.

Актуальність і гострота проблеми забезпечення прискореного економічного зростання вітчизняної економіки і підвищення ефективності її функціонування свідчить про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження ролі інтелектуальної власності у суспільному відтворенні. Комплексного аналізу потребує механізм та принципи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, підходи та методи їх оцінки. Отже, необхідність проведення подальшого дослідження в даному напрямку не викликає сумніву.

Література

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність [текст]: підручник / В.Д. Базилевич. – 2 вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>. – Назва з екрана.
3. Савиковская Е.В. Золотой ключик управления нематериальными активами [Електронний ресурс] // Российская библиотека интеллектуальной собственности: [сайт]. – Режим доступу: <http://rbis.su/article.php?article=602>. – Назва з екрана.